

Hogyan érthetjük (félre) egymást? – Kommunikációs kihívások az online térben

Hajdu Tímea

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

2025

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A vizsgálat elméleti háttere.....	3
2.1. A sikeres kommunikációról	4
2.2. Az online kommunikációról.....	6
2.3. A félreértésről	9
2.4. Az online kommunikációban előforduló félreértésekről	10
3. Az empirikus kutatás bemutatása	12
3.1. A kutatói korpusz	13
3.2. A kérdőíves felmérés	14
4. A kérdőív eredményei	15
5. A kvalitatív korpuszelemzés eredményei	19
5.1. Félreértések különböző életkorúak között	20
5.1.1. Gyakran használt, többjelentésű emoji félreértése	21
5.1.2. Gyakran használt, egyjelentésű emoji félreértése	22
5.2. Félreértések azonos életkorúak között	24
5.2.1. Gyakran használt, többjelentésű emoji félreértése	24
5.2.2. Gyakran használt, egyjelentésű emoji félreértése	27
5.2.3. Ritkábban használt, többjelentésű emoji félreértése	28
5.3. Az emoji hiányából fakadó félreértések	30
6. Következtetések	32
7. Kitekintés	34
8. Irodalomjegyzék.....	35

1. Bevezetés

Manapság a hétköznapi beszélgetések jelentős része az online térben zajlik. A mobiltelefonok és az instant üzenetküldő alkalmazások elterjedésével egyre szélesebb tömegek részére vált lehetségessé az azonnali beszélgetéskezdeményezés. Azonban a virtuális térben – a közvetlen kommunikációval ellentétben – kevésbé lehetséges az érzelmeket, gesztusokat közvetíteni. Különösen nagy gondot okoz például az irónia vagy a humor érzékeltetése. Ezt a nehézséget gyakran az emoji használatával próbálják áthidalni az internetezők, több-kevesebb sikerrel. Noha Bódi Zoltán úgy fogalmaz, hogy az emotikon „általános, nyelvtől és kultúrkörktől függetlenül értelmezhető ikonikus jel, amely az emberi arcvonásokat [...] próbálja felidézni” (Bódi 2004: 30), számos példát láthatunk arra, hogy akár ugyanabba a szociokulturális környezetbe tartozó személyek is más-más módon használnak és értelmeznek egy-egy emoji. Bár ezeknek a jeleknek van egyfajta sematikus jelentésük, végső értelmüket mindig az adott kommunikációs helyzetben nyerik el. Előfordulhat, hogy a beszédpartnerek különbözően alkalmazzák őket, ami félreértésekhez vezethet. Ugyanakkor az sem ritka, hogy az emoji hiánya nehezíti meg a befogadók számára az üzenetek értelmezését. Vizsgálatom célja képet alkotni arról, hogy mi áll ennek a jelenségnek a háttérében. Ehhez általam gyűjtött chatbeszélgetéseket tipizálok és elemzek a kapcsolódó tudományterületek eredményeinek (mint a funkcionális és az internetes pragmatika, a kognitív nyelvészet, a szemiotikai textológia) bevonásával.

2. A vizsgálat elméleti háttére

Ahogy a cím is jelzi, a dolgozatban az online kommunikáció során felmerülő félreértésekről lesz szó. Mivel már önmagában a kommunikációkutatás is egy interdiszciplináris tudományterület,¹ illetve a félreértés jelenségét szintén többfelől lehet megközelíteni, elengedhetetlennek tartom bemutatni az elemzésem szempontjából releváns elméleteket és azok fogalomrendszerét. Egy ennyire komplex jelenség leírásánál nem célravezető, ha csupán egyetlen aspektusból közelítünk a problematikához, hiszen az annak leegyszerűsítéséhez vezet. Emellett az online kommunikáció nem régóta van jelen az emberek életében és napról napra változik, így számtalan olyan kérdéskör merülhet fel, amelyekre még nincsenek bevett fogalmak, ezért a hagyományos nyelvészeti és médiaelméleti terminusok mellett helyet kaphatnak újak is. Mind a sikeres, mind a sikertelen kommunikáció

¹ A *kommunikáció* fogalmát nemcsak a nyelvészet, hanem a szociológia, az antropológia, a pszichológia, a politikatudomány, a médiatudomány, a biológia és a kibernetika is használja. Dolgozatomban azonban leginkább a nyelvészeti megközelítések fognak állni.

bemutatásánál túlnyomórészt a kognitív pragmatika és a szemiotikai textológia szemléletét fogom érvényesíteni, hiszen azok a közlő és a befogadó közös jelentésképzésére helyezik a hangsúlyt, tehát mindkettő kommunikációközpontú nyelvtudományi diszciplína. Mivel hasonló jelenségeket írnak le, anélkül működtethetők egymás mellett, hogy paradigmafeszültséget okoznának. Noha a félreértésnek számos oka lehet a percepció problémáktól kezdve egészen az eltérő jelentésképzésig, dolgozatom szempontjából azonban inkább az utóbbi lesz releváns. Az, hogy ki milyen értelmet tulajdonít egy-egy megnyilatkozásnak, nagyban függ az egyén tudásbázisaitól, melyek tipologizálását Petőfi S. János (1988) nyomán fogom ismertetni.

2.1. A sikeres kommunikációról

Ahhoz, hogy félreértésről beszélhessünk, fontos tisztázni, milyen tényezők teljesülése mellett valósulhat meg eredményes, félreértés nélküli kommunikáció. Az idők során többen különböző szempontokból próbálták megközelíteni ezt a kérdéskört. Roman Jakobson (1972) egy hattényezős modellt alkotott meg, amelyben a *feladó/adó*, *címzett/vevő*, *üzenet*, *kód*, *csatorna* és *kontextus* kategóriákat nevezte meg a kommunikáció alapfeltételeiként. Ezen strukturalista felfogás az emberi kommunikációt statikus és beszélőközpontú folyamatként képzei el, amely inkább a gépi információátadáshoz hasonlítható (Tolcsvai Nagy 2020: 14–15). Ezzel szemben a kognitív pragmatika a nyelvi tevékenységet egy triadikus modell segítségével dinamikus jelenségként ábrázolja, amely során a beszélő és a hallgató a figyelmüket közösen egy harmadikra, a beszélgetés tárgyára irányítják és együtt konstruálják meg a jelentést (Sinha 2001, Tolcsvai Nagy 2013: 22). Így nem pusztán egyirányú kódolásról, illetve dekódolásról van szó, amikor a jelentés egyik embertől a másikig eljut, hanem olyan dinamikus, interszubjektív eseményről, amely a közös figyelmi jelenetben résztvevők számára lehetővé teszi, hogy a világról szerzett tapasztalataikon megosztozzanak, közösen cselekedjenek (Tátrai 2011: 101–102). Ugyanazt a tartalmat számtalan módon meg lehet konstruálni, mindazonáltal a teljes nyelvi kifejtettség nem lehetséges és ugyanakkor felesleges is, hiszen a megnyilatkozó számíthat beszédpartnere kontextuális ismereteire, melyet a pragmatikai szakirodalom *háttértudás*nak is nevez (Tátrai 2011: 103). Ehhez olyan információk tartoznak, mint hogy egy szituációban ki, kinek, mikor, hol és miért beszél, melyek a szituációs kontextust adják.² Emellett a megértéshez szükséges tisztában lenni a tematikus kontextussal is, vagyis azzal, hogy miről van szó. Világról szóló ismereteink sémákat alkotnak aszerint, hogy

² A különböző kontextustípusok áttekintését Tátrai Szilárd erre vonatkozó fejezete alapján végzem: Tátrai Szilárd (2011: 51–55).

dolgokra vagy eseményekre vonatkoznak. Előbbire *tudáskeret*ként, míg utóbbira *forgatókönyv*ként szoktak hivatkozni. Fontos kiemelni, hogy ezek tartalma egyénenként, közösségként és kultúráként változhat, így például előfordulhat, hogy egy magyar és egy kínai személy elméjében más fogalmak aktiválódnak az *esküvő* szó hallatán. Mindazonáltal az említett kontextuális tényezők hatással vannak a nyelvi megformáltságra, illetve a ko-textusra, a nyelvi környezetre. Így a dinamikus jelentésképzésben nemcsak az explicit nyelvi szimbólumok, hanem a nyelviileg ki nem fejtett, implicit tartalmak is fontos szerepet játszanak (Tátrai 2011: 51–55).

Paul Grice *A társalgás logikája* (1997) című művében foglalkozik ezen implicit tartalmak létrehozásának a lehetőségeivel. A kommunikációt ő is a beszélő és a hallgató együttes erőfeszítésének eredményeként gondolja el, melyben a résztvevők a kulturális konvencióknak megfelelően járulnak hozzá a beszélgetéshez (Grice 1997: 216). Ezt *együttműködési alapelv*nek nevezi, amelyhez négy fő társalgási maximát köt: a *minőség*, a *menyiség*, a *mód* és a *relevancia* kategóriáit. Ugyanakkor kiemeli, hogy ezek leginkább az információátadás hatékonyságára vonatkoztathatók, és hogy tanulmányában nem tárgyal más, esztétikai, szociális vagy erkölcsi vonatkozású maximát, mint például az udvariasságot (Grice 1997: 218). Az említett tényezők nem merev szabályokként, hanem sokkal inkább a közlővel szembeni szociokulturális elvárásokként ragadhatóak meg (Grice 1997: 219, Tátrai 2011: 111). Ha a beszélő bármelyiket is megszegi, a hallgatónak feltételeznie kell, hogy partnere együttműködik a beszélgetésben, ezért közlésével valamilyen többletjelentést szeretne közvetíteni. Ilyenkor társalgási implikátúra keletkezik, amelynek értelmezéséhez a kontextus megfelelő ismerete és következtetési képesség szükséges (Grice 1997: 219, Tátrai 2011: 111).

Petőfi S. János szemiotikai textológiai modellje szerint a kommunikáció létrejöttéhez szükséges, hogy valaki, valamikor, valahol, valaki(k)nek, valamilyen okból/célból, valamiről, valamilyen formában valamit kommunikáljon (Petőfi S. 1988: 222). Jakobson modelljét oly módon pontosítja, hogy figyelembe veszi a megnyilatkozások időbeli és térbeli meghatározottságát, illetve az egész folyamatot a résztvevők mentális működésének interakciójának tekinti, amely során a partnerek a tudásbázisukon alapuló interpretációt végeznek (Dobi 2021: 57). Ennek eredményessége attól függ, hogy a közlő által létrehozott komplex nyelvi objektum és a befogadónak a jelhez rendelt értelmezése mekkora mértékben egyezik egymással (Petőfi S. 1988: 222–223). A jelentésreprezentációban nagy hangsúlyt kap a kommunikáló felek tudásbázisai közötti megfelelés. Petőfi S. János *A szöveg mint komplex jel* (2004) című munkájában ismerteti ezek típusait: a tudás/hiedelem, a feltevések és elvárások kategóriáit, ebben a sorrendben pedig az interszubsztivitás csökkenő mértékét is tükrözik

(Petőfi S. 2004: 104). Az interpretáció centrális bázisa magában foglalja a tudásokat és hiedelmeket a kontextusra, nyelvi kódra, tartalomra vonatkozóan minden lehetséges médium kapcsán, melyek háttértudásként eredményes kommunikációt tesznek lehetővé. A lokális bázist logikai-asszociatív összefüggések alkotják, melyek a centrális bázisból kiválasztott elemek között létesítenek kapcsolatot. Tehát ezek nem csupán lexikai jelentések, hanem olyan egyéni tudati tartalmak, melyek legtöbbször nem verbalizálódnak, ugyanakkor a kommunikáció sikerességét nagyban befolyásolhatják. A lokális bázis működését Petőfi S. az operatív memóriához, míg a centrális bázisét a hosszú távú memóriához hasonlítja. A tipológiai bázis pedig a különböző szöveg- és kommunikációs helyzet típusaival kapcsolatos tudásokat tartalmazza, amely kitüntetett jelentőségű, hiszen egy szöveg értelmezése során az értelmező saját centrális bázisából a szövegtípustól vagy a kommunikációs helyzettől függően fogja kiválasztani a megfelelő elemeket. Ha a tudásbázisok elemei, ezáltal a kommunikációs szituációban közösen létrehozott tényállások között zavaró mennyiségű vagy minőségű eltérés mutatkozik, akkor beszélhetünk félreértésről.

2.2. Az online kommunikációról

Az online kommunikáció kutatása viszonylag új keletűnek tekinthető, különösen a hazai nyelvészeti diskurzusokban, ezért definíciók sokasága áll rendelkezésünkre a jelenség leírására. Ezek lehetnek saját fogalomalkotások, mint a *digilektus* (Veszelszki 2012: 404) vagy az *írott beszélt nyelv* (Bódi 1998: 186), ugyanakkor számtalan angol eredetű átvétellel is találkozhatunk, amilyen például Susan C. Herring *Computer-Mediated Communication* (CMC) fogalma (Herring 1996) vagy Crystal *netspeak* meghatározása, melyet Bódi Zoltán *netnyelv*ként fordít le (Crystal 2001: 48, Bódi 2004: 28). Kommunikációtörténeti szempontból az elektronikus írásbeliségre gyakran hivatkoznak *poszt-Gutenberg-galaxis*ként, ahol a nyomtatott írás helyét az internetes szövegek veszik át (Andó 2010: 31, Bódi 2004: 26). Ahogyan az a hagyományos írásbeliségre is jellemző, a különböző online diskurzusok más-más nyelvhasználatot kívánnak meg, emiatt nem is lehetséges ezekről általánosságban beszélni, hanem csak az egyes műfajok jellemzőiről (Bódi 2004: 36). Így az internetes szövegek esetében nem érdemes ragaszkodni az írásbeliség és szóbeliség éles elválasztásához. Ezt a kettősséget próbálják megragadni az *írott beszélt nyelv* (Bódi 1998: 186) és a Koch–Oesterreicher által megalkotott *mediálisan írott, koncepcionálisan szóbeli* kifejezések (Érsök 2006: 48). Azonban ahogyan Petykó Márton (2012) kiemeli, ezen definíciók használata nem problémamentes, mert bizonyos diskurzusjellemzőket (mint a dialogikusság, tervezettség stb.) impliciten ugyanúgy vagy a beszélt, vagy az írott nyelvhez kötnek ahelyett, hogy egy különálló, harmadik módként

kezelnék az internetes szövegeket (Petykó 2012: 153–157). Petykó ezzel szemben egy új, harmadik protodiskurzusként értelmezi a CMC-t, ezzel kiegészítve a *prototipikus társalgás* és a *prototipikus szöveg* kategóriái köré épülő rendszert (Petykó 2012: 152). A különböző diskurzusok jellemzésére két új fogalmat vezet be, a *spontán írott nyelvét* és a *tervezett írott nyelvét*, melyek egy skála két szélsőértékét adják. Ez a szóhasználat annyiban különbözik Koch–Oesterreicherétől, hogy „a konceptuális jellemzők egyikét sem tekinti jellegzetesen írott vagy beszélt nyelvinek” (Petykó 2012: 159). A chatbeszélgetéseket például inkább spontán írott nyelvinek tekinti, mivel azokra alacsony pragmatikai tudatosság, rövid tervezési idő és terjedelem, illetve kismértékű nyelvi kidolgozottság jellemző, viszont kiemeli, hogy a kategorizálás mindig az adott szöveg nyelvi megformáltságának függvénye (Petykó 2012: 168).

Az internetre feltöltött tartalmak esetében azonban nemcsak a verbális, hanem más, különböző megnyilvánulási formák (mint a vizuális, audiovizuális, auditív) akár egyidejű jelenlétével is számolnunk kell. Petőfi S. János szemiotikai textológiai terminológiájából kiindulva az online szövegeket *multimediális kommunikátumoknak* tekinthetjük, hiszen több szemiotikai értelemben vett médium, jelölő rendszer is megjelenik bennük (Petőfi S. 1999: 152). Petőfi S. a képi, nyelvi, zenei és mozgásos jelrendszereket említi, melyek kapcsán Dobi Edit kiemeli, hogy míg az utóbbi három intersubjektíven értelmezhető, hiszen rendelkeznek saját notációrendszerrel, addig a képi médium interpretációjához nincs egy egyezményes szabályrendszer (Dobi 2021: 49), így azok befogadása eltérő mintázatokat mutathat. Ez a dolgot az szempontjából egy különösen releváns gondolat, hiszen – ahogyan arra Veszelszki Ágnes is utal – az online térben felértékelődik a vizualitás szerepe (Veszelszki 2015: 75). Erre a jelenségre *ikonikus* vagy *képi fordulat*ként hivatkoznak a nemzetközi szakirodalomban (Boehm 1994, Mitchell 1992). Azonban Dobival ellentétben Veszelszki szerint a képek értelmezése független a kulturális környezettől és a nyelvismerettől (Veszelszki 2015: 75). Ez az állítás viszont problematikus, hiszen az interpretációk nagy változatosságot mutathatnak akár egy kultúrán belül is.

A multimedialitás mellett érdemes még megemlíteni az online diskurzusok hipertextuális jellegét is, melyet a prototipikus szövegek intertextualitásához lehet hasonlítani. Ebben az esetben a szövegek linkek által kapcsolódnak egymáshoz, ami átformálja a hagyományos, lineáris alkotói és befogadói stratégiákat (Bódi 2004: 27). A jelenség ugyanakkor kiterjeszthető hipermedialitássá, ha figyelembe vesszük a vizuális és az audiovizuális elemeket is, így – Petőfi S. fogalomhasználatának mintájára – akár *hipermediális kommunikátum*ként is hivatkozhatunk rájuk.

A közvetlen kommunikációban a verbális, nyelvi jelek mellett hangsúlyos szerepük van a prozódiai, szupraszegmentális és paralingvisztikai eszközöknek is, melyeket írásban nehéz átadni. Ezért a nyelvhasználók szövegeik megformálásakor különböző módszerekkel próbálják meg az említett tényezőket helyettesíteni. Például alkalmazhatnak nagybetűs szavakat a heves érzelmi állapotuk kifejezésére, egyfajta „kiabálásként”. Jellemző lehet még a betű- és írásjelhalmozás, illetve a szavak beszélt nyelvvel azonos, fonetikus leírása (lásd *asszem, nemtom*). A kommunikáció gyorsasága miatt a beszélők gyakran elhagyják az olyan írásjeleket, mint a vesszők, pontok, ékezetek, vagy elgépelt üzeneteket küldenek, ezek pedig félreértéshez vezethetnek. Hangulatukat emoji, matricák, reakciógifek segítségével közvetíthetik beszédpartnerük felé, melyek bár nem feltétlenül a valós érzelmi intenzitást jelzik, a szituatív kényszer miatt mégis használják őket. Azonban a jelölő és a jelölt viszonya csak igen sematikusán írható le ezen jeleknél, így a valódi jelentés mindig az adott kommunikációs helyzet függvénye. Az online diskurzusokban általában szövegekkel együtt jelennek meg, így Veszelszki Ágnes kép-szöveg konglomerátumnak tekinti őket, „amelyekben a kép és a szöveg kölcsönösen kiegészítik, kontextualizálják és értelmezik egymást” (Veszelszki 2015: 77).

Elemzésem alapját ezek a jelek adják. A hazai szakirodalomban leginkább *emotikonként* hivatkoznak rájuk, és két csoportjukat különböztetik meg: az ASCII-karakterekből állókat (mint :-)) és az *emojikat* (Veszelszki 2015: 77). Azonban feltűnő, hogy sok esetben ezeket egymás szinonimáiként használják, noha etimológiájuk is különböző. Míg az *emotikon* az *emotion* és az *icon* szavakból tevődik össze, és ’érzelemkép’-ként fordítható le, addig az *emoji* japán eredetű szó, és ’képkarakter’-t jelent. Mivel vizsgálatomat nem szeretném leszűkíteni csak az érzelmeket kifejező jelekre, én az utóbbi terminust használom, mert nemcsak lelkiállapotokra utaló ikonok, hanem gesztusjelek, élőlények, helyszínek képei is megjelennek a különböző platformok és okoseszközök karakterkészleteiben. Továbbá az újabb, nemzetközi szakirodalmi munkák is többnyire az *emoji* kifejezést használják (vö. Dainas–Herring 2021, Li–Yang 2018, Miller et al. 2017, Tigwell–Flatla 2016). Általánosságban elmondható róluk, hogy inkább az informális beszélgetésekben fordulnak elő, és hogy az arcot ábrázolóak gyakoribbak a gesztusokat megjelenítőknél. Szövegbeli funkciójuk hasonló a nonverbális kommunikációs eszközökhöz annyiban, hogy kiegészíthetik, megerősíthetik, egyértelműsíthetik a nyelvi tartalmat, vagy a nem szó szerinti értelmezés felé tolhatják el az értelmezését. Viszont míg az emberi test jelzései csak részben értelmezhetők tudatosként, és inkább egyfajta „természeti tényként” foghatók fel (Ferretti 2023: 206), addig az emojihasználat mindig szándékos, hiszen a jelhasználók a kommunikációs szituációnak megfelelően illesztenek be egy adott jelet annak érdekében, hogy a szövegben megteremtsenek egy „digitális testet” (Ferretti 2023: 208). Völkel

és társai szerint (2019) az emoji nemcsak a nonverbális kommunikációt pótló eszközként szolgálnak, hanem helyettesíthetnek konkrét szavakat, érzelmi vagy szituációs értelemmel láthatják el a megnyilatkozást, fokozhatják annak kifejezőerejét, továbbá kommunikációkezdeményező, -fenntartó és -lezáró erővel is bírnak (Völkel et al. 2019: 2). Noha ezek alapján néhányan úgy gondolják, hogy az emoji később önálló világnyelvet is létrehozhatnak, ez nem túl valószínű, hiszen önmagukban nem képesek szintaktikai szerkezeteket létrehozni, illetve használatuk csak specifikus kontextusokban, megfelelő háttértudás mellett működhet zökkenőmentesen (Beißwenger–Pappert 2023: 162–163).

2.3.A félreértésről

A Magyar értelmező kéziszótár (Pusztai főszerk. 2003) a *félreért* ige két jelentését adja meg: elsőként azt, hogy valaki „valakinek a szavait, kijelentését rosszul hallja és tévesen vagy pontatlanul érti”, másodsor pedig azt, hogy „valamit nem úgy fog fel, nem úgy ért, ahogyan kellene; helytelenül, tévesen ért(almaz)”. Az első definíció leginkább a jakobsoni modell szerinti csatorna „zaj” fogalmához köthető, azaz hogy a hallgató egy külső tényező miatt nem érti meg a mondottakat. Dolgozatom szempontjából viszont az utóbbi jelentés tekinthető relevánsnak, mivel ez fókuszál a megnyilatkozás értelmezésének félresiklására. Feltűnő, hogy ezek a megfogalmazások kizárólag a hallgató felől ragadják meg a jelenséget, a beszélő nézőpontja hiányzik belőlük. A félreértés problematikájával már számos tudományos munka foglalkozott hazai és nemzetközi szinten is, különböző keretek között. Nemcsak pragmatikai, hanem pszicholingvisztikai, szociolingvisztikai, szemiotikai textológiai, pszichológiai és szociológiai tanulmányokat is találhatunk a témában, hiszen a probléma forrása rendkívül sokrétű lehet.

Noha a pszichológiai eredetű gondok részletes tárgyalása meghaladja ezen dolgozat kereteit, mégis fontosnak tartom megemlíteni, hogy bizonyos mentális zavarok atipikus jelentésleképezéssel járnak együtt. A pragmatikai kompetenciákat befolyásolja például az autizmus spektrum-zavar (Dobi 2021: 228–235), az ADHD (figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar), a skizofrénia, a különböző afáziák (Broca-, Wernicke-afázia) és a neurodegeneratív betegségek, mint az Alzheimer-kór vagy a demencia (Svindt 2018: 217).

Nemcsak az egyéni problémák felől közelíthető meg a kérdéskör, hanem közösségi vonatkozásban is. Szociológiai kutatások például különös hangsúlyt fektetnek az interkulturális félreértésekre. Boromisza Dávid (2003) értelmezői tevékenységként definiálja a jelenséget, amely során a résztvevők nem ismerik fel egymás kommunikációs szándékait (Boromisza 2003: 77). Ennek hátterében a különböző kulturális szokások és kontextuális jelzések

használata áll (Boromisza 2003: 78–79). Ez a megállapítás azért is lényeges számomra, ugyanis az online térben sokkal egyszerűbben léphetnek kapcsolatba a felhasználók más kultúrájú személyekkel, így az ilyen típusú félreértések esélye is megnőhet.

Mivel többféle tudományterület számára is releváns a problematika, számtalan tipizálási megoldással találkozhatunk az egyes szakirodalmi munkákban. Dolgozatom szempontjából a nyelvészeti irányultságú kategorizálások tekinthetők mérvadónak. Itt említhetjük Csűry Andrea (2008) és Bazzanella–Damino (1999) modelljét. Míg előbbi a jakobson-i modell kategóriái szerint próbál magyarázatot adni a félreértésekre (Csűry 2008: 60–61), addig utóbbi árnyaltabban közelít a problematikához, hiszen nemcsak a különböző nyelvi szintek (fonetika, szintaxis, lexika, szemantika, pragmatika) mentén próbálják megragadni a kérdést, hanem olyan „triggereket” is megneveznek, melyeknek szerepük lehet a félreértések előidézésében (Bazzanella–Damino 1999: 818–821). Mindkét tanulmány hasonló tényezőket említ, csak a rendszerezésük kerete különbözik. Emellett kiemelik, hogy noha egyszerre több tényező is jelen lehet egy beszédszituációban, nem feltétlen okoznak problémát, csupán a megértést nehezítik meg.

Dolgozatomban a félreértéssel a funkcionális pragmatika keretében foglalkozom, amely egyrészt a kommunikatív üzenet átadásának sikertelenségeként, másrészt pedig a partnerek különböző nyelvhasználatából adódó problémaként gondolja el a jelenséget (Hardi 2010: 80). Az ezeket tartalmazó beszédszituációkat kétféleképpen lehet vizsgálni: egyrészt belső nézőpontból, amely esetében a figyelmi jelenet résztvevői értékelnek valamit félreértésként, vagy külső nézőpontból, amikor valaki az adott beszédhelyzeten kívülről nevez valamit annak (Tátrai–Ballagó 2020: 10). Saját kutatásomban én az előbbi szempontból foglalkozom a problémával, hiszen kívülről akár olyan beszédhelyzetet is félreértésként értelmezhetnék, amelyet a résztvevők például nem. Ugyanakkor érdekes lehet összevetni a külső és belső nézőpontú értékeléseket, ezzel is árnyalva a félreértést befolyásoló tényezőket.

2.4. Az online kommunikációban előforduló félreértésekről

Ahogy az az előző alfejezetben ismertettem, számtalan kiváltó oka lehet a félreértésnek a megnyilatkozás nem egyértelmű megfogalmazásától kezdve egészen a beszédpartnerek tudásbázisaiban való különbségekig. Ezek a tényezők az online kommunikációban szintén jelen vannak. Nagy Marianna (2021) például a kognitív szemantika bevonásával vizsgál egy blogbejegyzést, illetve az arra érkező kommenteket, és kimutatja, hogy a beszédpartnerek közötti félreértés mögött az áll, hogy ugyanahhoz a referenciális jelenethez

különböző jelentéseket társítanak, és bizonyos szavak használatával más-más tudati tartalmakat helyeznek előtérbe (Nagy 2021: 148–153).

Saját kutatásom fókuszában azonban a chates diskurzusokban megvalósuló félreértések állnak, így a továbbiakban ezeket szeretném felvázolni. Az instant üzenetküldő alkalmazások elterjedésével rendkívül felgyorsult az emberek közötti kapcsolatfelvétel, pillanatok alatt bárkit el lehet érni. Ez az üzenetek nyelvi megformáltságára is hatással van, ugyanis a gyorsaság miatt gyakoribbak az elgéptelt szavak és a rövidítések, amelyek megnehezíthetik a szöveg értelmezését.

Mindazonáltal nemcsak a nyelvi megformáltságból, hanem az ezt kiegészítő emojiik jelenlétéből is fakadhatnak megértésbeli gondok. A külföldi szakirodalomban többen is foglalkoztak ezen jelek többértelműségével és a használatukból adódó félreértésekkel (Tigwell–Flatla 2016, Miller et al. 2017, Dainas–Herring 2021, Beißwenger–Pappert 2023). Noha létezik egy angol nyelvű, enciklopédikus igényű weboldal *Emojipedia* néven³, amely rendszerezi az ikonokat a jelentésük és a különböző megjelenítési módjaik szerint, azonban ez szükségszerűen csak dekontextualizált értelmet kínál fel az internetezőknek. Ettől függetlenül előfordulhat, hogy egy beszédhelyzetben teljesen más jelentésben használja valaki ezeket.

Az értelmezésbeli eltéréseket egyrészt az is okozhatja, hogy a különböző szociális média platformok és operációs rendszerek más-más módon jelenítik meg az emojiikat vizuálisan, ami megnehezíti azok egységes interpretációját és a sikeres kommunikációt. Ha a jelek csak egyféleképpen jelennek meg a használóknak, az megnöveli a megegyező jelentéstársítás esélyét, viszont a különböző ábrázolási módok éppen ennek ellenkezőjét váltják ki, amit Tigwell és Flatla (2016) is kimutatnak tanulmányukban (Tigwell–Flatla 2016: 862–863). Viszont vizsgálatuk kizárólag az emojiik dekontextualizált értelmezésére támaszkodik, így későbbi kutatási témaként felvetik a kép és szöveg együttes tanulmányozását is (Tigwell–Flatla 2016: 865)

Az emojiik jelentése nagyban függ a kontextustól, amelyben megjelennek, így azt gondolhatnánk, hogy az értelmezésüket segítheti a nyelvi kontextus. Azonban Miller és társai (2017) kutatása ezt nem igazolja. Az általuk vizsgált 10 jel közül csak a mosolygó szemmel nevető emoji ⁴ esetében csökkent a félreértés esélye szöveg jelenlétében (Miller et al. 2017: 156–160). Emögött az áll, hogy ez a jel rendelkezik a legkülönfélébb vizuális megjelenítéssel, így a nyelvi kontextus egyértelműsítheti a jelentését.

³ Lásd: <https://emojipedia.org/> (Letöltés dátuma: 2025. 01. 14.)

⁴ Korábban a mosolygó szemmel nevető emoji így jelent meg az Apple-eszközökön: , míg más operációs rendszereknél ekképpen: . Az előbbit inkább negativitás, utóbbit pedig valóban nevetés kifejezésére használják.

A fent említett, különböző tudományos háttérű munkákból is feltűnő, hogy az online félreértések problémája rendkívül sokrétű, ezért komplex vizsgálatot igényel. Mostani elemzésemben legfőképpen a kognitív pragmatika és a szemiotikai textológia szemléletét fogom működtetni, különös tekintettel a kontextuális ismeretek és tudásbázisok eltéréseiből származó félreértésekre. Az emojiakat nemcsak önmagukban, hanem nyelvi kontextussal együtt is tanulmányozom (vö. Miller et al. 2017), és arra keresem a választ, hogy milyen tényezők befolyásolhatják a félreértéseket az online kommunikációban az emojiik vonatkozásában.

3. Az empirikus kutatás bemutatása

A vizsgálatom alapját az a szubjektív felhasználói tapasztalat adta, hogy az üzeneteinkhez társított emojiik korántsem tekinthetők olyan egyértelműnek, mint ahogyan azt gondolnánk, hanem az azokhoz való jelentéstársítás mindig több faktor függvénye. A mindennapi online beszélgetéseink során észrevehetjük, hogy különböző korosztályok eltérően értelmeznek egy-egy emojiit. Bizonyos jelek sűrűbben fordulnak elő, mint mások: például az érzelmeket ábrázoló arcok gyakrabban jelennek meg az üzenetekben, mint az állatok vagy a testrészek képei. Emellett számos olyan emojiiról tudunk, amelyekhez a felhasználók kontextus nélkül is eltérő jelentéseket társítanak. Ezek potenciálisan mind-mind okozhatnak félreértést.

Vizsgálatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek az emojihasználat félreértéséhez vezethetnek a chatkommunikáció során. Az említett felhasználói tapasztalat alapján három elvárást fogalmaztam meg az eredményekkel kapcsolatban:

1. A felhasználók életkorában való eltérés hatással van az emojiikkal való kommunikáció eredményességére.
2. Egy emoji használati gyakorisága befolyásolja az eredményes alkalmazását a kommunikációban. Egy ritkán használt jel esetében valószínűbb, hogy a beszélőpartnerek különböző értelmezéseket társítanak hozzá.
3. Azon emojiik alkalmazása során, melyekre dekontextualizáltan jellemző az eltérő jelentéstársítás, gyakrabban előfordulhat félreértés.

A kérdést kétféle módszer ötvöztetésével vizsgáltam. Egyrészt egy kutatói korpuszt állítottam össze, amelyben a nyelvhasználók által beküldött félreértéseket tartalmazó chatrészletek találhatók. Ezek megmutatták, hogy egyéni szinten mely emojiik használata során merült fel probléma a partnerek között. Másrészt a beszélgetésekben előforduló jeleket kiválogattam egy online kérdőívbe, amely egy kiterjedtebb képet adott arról, hogy dekontextualizáltan hogyan értelmeznek egy-egy emojiit a nyelvhasználók. Ez a két

megközelítési mód⁵ nemcsak a központi kutatási kérdés megválaszolását tette lehetővé, hanem általuk összehangolhatóvá váltak az emoji egyéni és közösségi érvényű értelmezései. A következőkben a vizsgálat menetét fogom részletesen bemutatni.

3.1. A kutatói korpusz

Noha magyar kontextusban is foglalkoztak már az online kommunikációval, azonban eddig kevés példát láthattunk arra, hogy valaki az emoji használatából avagy nem használatából fakadó félreértéseket elemzett volna chatbeszélgetésekben. Így miután megfogalmazódott, hogy az említett téma vizsgálata akár a kommunikációkutatás számára is informatív eredményeket hozhat, 2024 nyarán adatgyűjtésbe kezdtem. Ennek során arra kértem különböző közösségi média felületeken a felhasználókat, hogy küldjenek nekem képernyőfotó formájában olyan beszélgetésrészleteket, melyekben beszédpartnerükkel félreértették egymást az emoji miatt. Maguk a párbeszédok bármelyik online platformon megvalósulhattak, erre vonatkozóan nem fogalmaztam meg kikötést, mert egy minél sokrétűbb anyagot szerettem volna kapni. Mivel a chat egy privát műfaj és az emberek nem szívesen osztják meg idegenekkel bizalmas beszélgetéseiket, a felhívás szövegében kiemelttem, hogy az érzékeny adatok (nevek, profilképek) nem lesznek a korpuszomban feltüntetve. Emellett megkértem az adatközlőket, hogy írjanak egy-egy rövid jellemzést a beszédhelyzettel kapcsolatban: kik társalognak, milyen idősök, milyen viszonyban állnak egymással és hogy miről beszélgetnek. Erre azért volt szükség, mert nem ismertem a kommunikációs helyzetet, a külső nézőpontú értékelés pedig torzíthatta volna a valóságot. Mivel maguk az adatközlők is reflektáltak a félreértés tényére, a félreértéseket a diskurzusrésztvevők belső nézőpontja alapján értelmeztem akként. Emellett abból adódóan, hogy nem én kategorizáltam valamit félreértésnek, a probléma jelenlétének igazolására sem volt szükség, hanem arra fókuszáltam, hogy milyen tényezők együttállása okozhatta a kommunikáció sikertelenségét. Az adatok tehát két részből tevődtek össze: egyrészt az eredeti chatbeszélgetések képernyőfotóiból, másrészt pedig a metadiskurzusokból, melyeket az adatközlők fűztek saját beszélgetéseikhez.

A gyűjtés fázisa magában foglalta azt a kérdést, hogy a kapott anyag nagyságától függően mi lesz a vizsgálatom fókuszában: a részletes kvalitatív adatelemzés egy kisebb korpuszon, vagy a kvalitatív meglátások mellett bizonyos kvantitatív tendenciák, illetve általánosítható megállapítások megfogalmazása. Mivel összesen 27 beszélgetést kaptam, az előbbi lehetőség mellett döntöttem, hiszen a korpusz kis mérete nem teszi lehetővé az általános,

⁵ A kérdőív kérdései (I.) és a kutatói korpuszt alkotó beszélgetésrészletek (II.) a dolgozatomban mellékletként találhatók. A későbbiekben a római számok segítségével fogok hivatkozni a mellékletre.

valamely egész beszélőközösségre érvényes állítások megfogalmazását, viszont alkalmas arra, hogy ennek keretében feltárjam az emojihasználatához kötődő félreértések okait. Emellett azt is megmutathatja, hogy milyen tipizálási és kvalitatív elemzési irányokat rejt magában a téma. Ezáltal az összegyűjtött adatok nem csupán eszközként, hanem a vizsgálatom tárgyaként is szolgálnak. Mivel azonban számtalan tényező vezethet sikertelen kommunikációhoz, dolgozatom sem adhat teljes körű képet az összes lehetséges okról, de reményeim szerint rávilágíthat majd bizonyos lényegi mozzanatokra a félreértések diskurzusbeli működésével kapcsolatban.

Az adatelemzés megkezdése előtt az adatokat rendszereztem és anonimizáltam: mindegyik képről eltüntettem a személyes információkat, majd megszámozva, a figyelmi jelenetek adatközlőktől származó leírásával együtt egy dokumentumba helyeztem őket. Ezekből kigyűjtöttem azokat az emojiakat, amelyeket a nyelvhasználók problémásnak ítélték meg, összesen tizenötöt. A korpusz így azt mutatta meg, hogy az adatközlők belső nézőpontból mit értékeltek félreértésként, és miért.

3.2. A kérdőíves felmérés

Mivel a felhasználói szokások rendkívül sokszínűek az emojiik vonatkozásában, az adatok kiterjedtebb értelmezésének érdekében – egyfajta kiegészítésként – kérdőívet állítottam össze, hogy ezzel összehangoljam az egyéni és a közösségi érvényű értelmezéseket. Az így kapott válaszokat ezáltal referenciaként működtethettem az elemzés során, hiszen kirajzolódott belőlük, hogy hogyan használják a beszélők az adott jeleket. A kitöltőknek az életkoruk mellett meg kellett adniuk, hogy a chatbeszélgetésekben félreértett emojiakat dekontextualizáltan hogyan értelmezik, mit fejeznek ki velük. Az életkorra vonatkozó kérdést azért tartottam fontosnak, mert a beszélgetéseket beküldő adatközlők közül többen is reflektáltak a metadiskurzusokban az életkorra mint a félreértéssel összefüggésbe hozható tényezőre (lásd: Melléklet II/1., 16., 17. példája).

A következőkben az adatgyűjtés eredményeit ismertetem. Elsőként a kérdőívből kirajzolódó használati tendenciákat mutatom be, majd ezeket összevetem néhány, a kutatói korpuszból kiválasztott beszélgetésrészlettel. Ennek során az emojiakat a szöveggel együtt vizsgálom, így az ikonok használatának különbségein kívül arra is kitérek, hogy a nyelvi megformáltságban milyen tényezők meglete indukálhatja a félreértést. Mivel a korpusz adatközlői jellemezték a chat közös figyelmi jelenetét, az elemzések során nem pusztán az egyéni intuícióimra, hanem a metadiskurzusokra is támaszkodhattam.

Mit fejez ki ezzel az emojival: 😊?

Hosszú szöveges válasz

Mit fejez ki ezzel az emojival: 😊?

Hosszú szöveges válasz

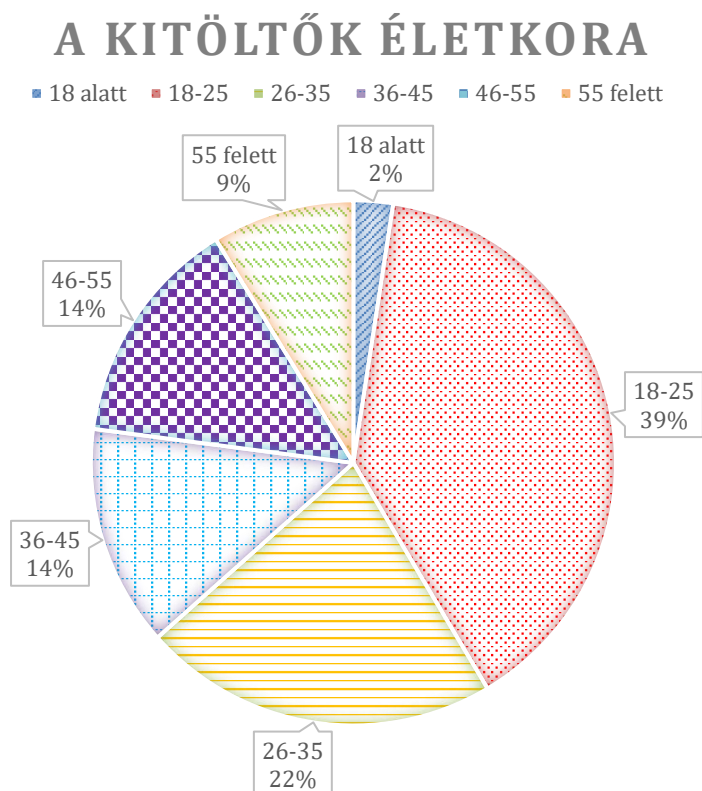
Mit fejez ki ezzel az emojival: 😊?

Hosszú szöveges válasz

1. ábra: A kérdőívben szereplő kérdések illusztrációja

4. A kérdőív eredményei

A kérdőívre összesen 205 válasz érkezett be, melynek életkori megoszlását az alábbi kördiagram szemlélteti.

2. ábra: A kérdőív kitöltőinek életkora

Ebből látható, hogy a kitöltők 63%-a 35 év alatti, azaz főként a Z, és kisebb részt az Y generációk tagjai, akik már gyerekként, tinédzserként megismerkedhettek az internet világával, így őket gyakran a „*digitális bennszülöttek*” metaforával illetik. A fennmaradó 37% pedig az X és a Baby Boomer generációkhoz tartozik. Rájuk „*digitális bevándorlók*”-ként is szoktak hivatkozni, hiszen életüknek csak egy későbbi szakaszában vált elterjedtté a számítógép- és a mobiltelefon-használat, ennek következtében más felhasználói szokások jellemzik őket (Buda 2019: 123).⁶

Mivel a kérdőívben az emoji-használatra vonatkozóan nyitott kérdéseket tettem fel, az adatközlők szabadon megoszthatták saját véleményüket. Bizonyos esetekben jelentős eltérések mutatkoztak a jelek dekontextualizált értelmezésével kapcsolatban, ami már jelezheti a potenciális félreértést. A beérkező adatokat először összességében, korra való tekintet nélkül vizsgáltam meg, hogy általánosabb képet kapjak a használati szokásokról. Az eltérő jelentésreprezentációkat szinkódoltam az adatközlők által említett jelentésösszetevők, illetve a nemhasználat szerint. A tizenöt emoji közül tizenhárom arcot ábrázolt, melyek esetében a „pozitív érzélem, gondolat” és „negatív érzélem, gondolat” alapkategóriákat állítottam fel, szükség esetén pedig ezeket differenciáltam. A fennmaradó háromnál (macska 🐱, körömfestés 💅, szemek 👁️) a kitöltők által leggyakrabban említett asszociációkat különítettem el. Ezután életkor szerint szűrtem az adatokat annak érdekében, hogy a használati eltérések megmutatkozzanak. Végül megszámoztam és arányosítottam a különböző értelmezéseket, ezzel ötvözve a kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtést. Mindazonáltal az eredmények sokkal inkább tekinthetők egyfajta iránymutatásként, mintsem általános, egész beszélőközösségre érvényes igazságként, így a minta generalizálhatósága limitált.

A sima mosolygós 😊 és az elhúzott szájú 😞 emoji knál egyértelmű életkori differenciálódás rajzolódott ki. Az előbbi esetében a válaszok összességét tekintve az adatközlők több mint 40%-a negatív értelmet (’passzív-agresszivitás’-t, ’harag’-ot, ’düh’-öt) társított ehhez a jelhez, 55% viszont pozitívat vagy semlegeset (’öröm’-öt, ’kedvesség’-et, ’udvariasság’-ot). Ha életkor szerinti lebontásban vizsgáljuk az adatokat, azt láthatjuk, hogy a 18–25 évesek 82%-a kizárólag ’passzív-agresszivitás’-t, 6% a beszédpartnertől függően pozitív vagy negatív értelmet, 10% pedig ’boldogság’-ot fejez ki vele. A 26–35 évesek már inkább ’kedvesség’ értelemben használják, de egyharmaduk szintén megemlítette a negatív jelentést.

⁶ Dolgozatomban nem térek ki ezen generációs megnevezések problematikusságára, csupán azért alkalmazom őket, mert maguk az adatközlők is reflektáltak az életkori különbségekből adódó eltérő emoji-használatra. Bővebben a generációk kategorizációjáról lásd: Buda András (2019: 120–129).

Az ennél idősebb korosztályoknál viszont ez utóbbi jelentéstársítás már egyáltalán nem volt jelen, csak a pozitív.

Az elhúzott szájú jelet 😞 a kitöltők 49%-a 'kacérkodás' és (akár szexuális töltetű) 'viccelődés', 32% pedig nemtetszés, ellenérzés kifejezésére használja. A sima mosolygós 😊 jellel ellentétben itt nem tűnt el az egyik jelentés egy bizonyos kor felett, viszont a csökkenő tendencia így is kitűnt. Ennél az emoji-nál a 'flörtölés' jelentés szorult vissza az életkor előrehaladtával, és inkább a negativitás került előtérbe. Míg a 18–25 éves generáció 74%-a az előbbi értelem kifejezésére használja, addig a 36 éven felülieknél már a 'rosszallás' jelentés a hangsúlyosabb, viszont néhányan így is megemlítették a 'huncutság'-ot. Azonban ezeknél a korcsoportoknál a kitöltők száma nem haladta meg a százat (csak ha egybe vesszük őket), tehát több adatközlőt kellene bevonni ahhoz, hogy egy általánosabb képet kaphassunk a használatról.

A válaszokból nemcsak a különböző értelmezések váltak nyilvánvalóvá, hanem az is, ha az adatközlők nem használnak egy adott emoji-t. Az erre utaló megjegyzéseket minden jel esetében megszámláltam, majd ez alapján következtettem a használati gyakoriságukra. Ez alapján három emoji bizonyult a legkevésbé ismertnek: a macska 🐱, a körömfestős 💅 és a hullámvonalas szájú 😬.

A macska ikont 🐱 a kitöltők 36%-a nem használja. A válaszadást az is megnehezítette, hogy a különböző operációs rendszerek vizuálisan máshogyan jelenítik meg ugyanazt a jelet, ami – ahogyan erre már Tigwell és Flatla is utalt (2016) – megnöveli a sikertelen kommunikáció esélyét. Az említett emoji esetében ez azért releváns, mert néhányan egérnek, hörcsögnek, kutyának, rókának vagy éppen vöröspandának gondolták. A legtöbben (43%) az 'állat' jelentést társították hozzá, használati közegeként pedig olyan informális beszédhelyzeteket (közeli, állatszerető partnerrel való társalgás) adtak meg, melyekben egy macskáról van szó. 14%-uk általánosabb, a konkrét képi ábrázolástól elvonatkoztatott értelmet adott meg: (a házi kedvenchez köthető) 'aranyosság'-ot, 'kedvesség'-et, 'hízelgés'-t. A válaszadók 7%-a egy merőben más jelentés, a 'női nemi szerv' kifejezésére használja a jelet, ami valószínűleg az angol szlengből származik. Mivel a szociális média felületein bárki számára könnyen elérhetőek az angol nyelvű tartalmak, a szlengszavak is könnyebben terjedhetnek. Erre példa a *pussy*, amely kontextustól függően 'kismacska'-t és 'női nemi szerv'-et is jelenthet, így az angoloknál feltehetően markánsabb különbség mutatkozna meg a macska emoji 🐱 dekontextualizált értelmezésénél. A magyar beszélőközösség esetében viszont csak a 18–35 évesek közül említették egy páran a vulgáris használatot.

A körömfestős emoji a második legkevésbé ismert a tizenöt közül: a kitöltők 32%-a nem használja. Ennek az is lehet az oka, hogy egy meglehetősen feminin tevékenységet ábrázol, mellyel a férfiak nem feltétlenül tudnak azonosulni. Viszont a női adatközlők is reflektáltak arra, hogy nem használják ezt a jelet, még abban az esetben sem, ha egyébként szoktak műkörmöshöz járni. A válaszadók kétféle jelentést adtak meg. Az egyik közvetlenül a képhez kapcsolódott, tehát a manikűröztetéshez, a másik viszont metaforikusan a magabiztosságra, sikerességre utalt. Ez utóbbit a 18–25 éves korosztály szintén egy angol szlenggel, a *slay* szóval ragadta meg, melyet leginkább dicséretként, a büszkeség kifejezésére használnak, ha valaki valamit jól csinált.

A harmadik legkevésbé ismert emoji a hullámvonalas szájú , melyet a kitöltők 23%-a nem használ. A legtöbben (60%) negatív értelmet társítottak hozzá, lelki és/vagy fizikai rosszullétükre utalnak vele, 14% pedig specifikusan az ittassághoz kötötte. Azonban néhányan akkor használják, ha viccelődnek, vagy ha valakit vonzónak találnak.

A tizenöt emoji közül csak négyről (a pirulva mosolygó , a gondolkodó , a könnyező és a sírva nevető) volt elmondható, hogy a jelhasználók többsége egy jelentésben alkalmazza, bár kisebb fokozati eltérések ezeknél is előfordulhatnak. Ez a relatív egyértelműség talán abból fakad, hogy mindennapos gesztusokat, arckifejezéseket ábrázolnak. Emellett ezek esetében említették a legkevésbé, hogy nem használják őket. A pirulva mosolygó ikon alapvetően pozitív értelemben fordult elő, összesen négyen említettek negatív jelentést. Megfigyelhető egyfajta funkcióváltás is, ugyanis többen ezt a jelet használják a boldogság kifejezésére a sima mosolygós helyett. Néhányan azt is kiemelték, hogy csak bizonyos beszédpartnereknek (vagy távoli vagy közeli) küldenek ilyet, hogy kedvesnek, udvariasnak tűnjenek. A gondolkodó emoji 'töprengés', 'kétkedés' értelemben használják a kitöltők, néha akár ironikusan. A könnyező emojihoz egyhangúlag szomorú érzelmet ('bánat', 'csalódás', 'aggódás', 'sírás') társítottak, viszont ennek mértéke eltérő lehet: egyesek enyhe kellemetlenségek esetében, míg mások akár részvétnyilvánításhoz is használják. A sírva nevetős arcot nagyon vicces beszédshituációkban alkalmazzák, még akkor is, ha a valóságban igazából nem nevetik könnyesre magukat.

Mindazonáltal a vizsgált emoji jelentős részéhez több különböző jelentést rendeltek a nyelvhasználók. Jelen dolgozatban nincs lehetőségem mindegyikre kitérni, így most csak azokat fogom prezentálni, amelyek a kutatói korpuszomban több beszélgetésben előkerültek. Néhányat már korábban ismertettem az életkor és a használati gyakoriság vonatkozásában,

viszont most a glóriás 😄, a nevető 😂 és az izzadva nevető emojiakat 😅 is szeretném bemutatni, mert ezeknél a használati különbségek nincsenek összefüggésben az említett tényezőkkel. Egyik esetében sem figyelhető meg markáns eltérés a korosztályok között, illetve tizenöttnél kevesebb fő jelezte, hogy nem használják az adott emoji-t, így gyakorinak tekinthetők.

A glóriás arcot 😄 a kitöltők 78%-a pozitív értelemben használja az 'ártatlanság', 'jóság', 'kedvesség' kifejezésére, viszont vannak olyanok is, akik pont ennek az ellenkezőjét, a 'csintalanság'-ot, 'álszentség'-et érzékeltetik vele. Néhányan kifejezetten kérések kontextusában, a *köszönöm* és a *szívesen* fordulók után szűrják be.

A nevető emojihoz 😂 szintén pozitív asszociációkat említettek a jelhasználók, illetve kiemelték, hogy egy átlagosabb, mérsékeltebb jókedvet jelez a sírva nevetőshöz 😄 képest. Emiatt többen inkább ezt használják, ha egy kevésbé közeli ismerőssel beszélgetnek. Ezzel szemben a válaszadók 16%-a negatív jelentést ('flegmaság'-ot, 'harag'-ot, 'erőltetett mosoly'-t) rendelt a jelhez. Ez a sima mosolygóshoz 😊 hasonlóan csak a 18–35 éves korosztály esetében figyelhető meg, azonban a többség ettől függetlenül pozitívan vagy a beszédpartnertől, kontextustól függően értelmezi. Tehát ha valakit nem ismernek annyira, akkor 'mosolygás'-t fejeznek ki vele, baráti társalgásban viszont sértődést. Mivel a fiatalok több mint fele az általánosnak tekinthető, pozitív jelentésben használja az emoji-t, emiatt nem soroltam az életkor szerint eltérő értelmezésű ikonok közé.

Az előző kettővel ellentétben az izzadva nevető emoji 😅 az adatközlők 64%-a szerint inkább negatív jelentéssel bír, míg 36%-uk a 'humor', 'vidámság', 'megkönnyebbülés' értelmezést említették, így ez a jel már jóval megosztóbbnak bizonyult, mint az előzőek. Noha a 'kellemetlen', 'kínos' jelentés a 18–35 évesek között volt domináns, a 36 fölöttiek közül többen is ennek kifejezésére használják. A 'nevetés' értelem a 46 évnél idősebbek esetében került előtérbe, viszont általánosítható következtetéseket nem vonhatunk le ebből, mert a kitöltők száma limitált ebben a korcsoportban.

5. A kvalitatív korpuszelemzés eredményei

Noha már a kérdőíves válaszok kiértékelése előtt körvonalazódott, hogy milyen szempontok mentén lehetne a beérkezett beszélgetésrészletekben a félreértések lehetséges okait tipizálni, ebben az esetben az elemzés a saját emoji-értelmezéseimhez kapcsolódott volna. Viszont a korpusz anyagainak és a nyelvhasználók véleményének bevonásával objektívabbá válhatott az értelmezés. Az alábbiakban a teljes kutatói korpuszból csak néhány beszélgetésrészletet fogok elemezni a kognitív pragmatika fogalmait és Petőfi S. János

tudásbázis tipológiáját érvényesítve. A fő elemzési szempontok az adatok kvalitatív áttanulmányozásából adódtak, hiszen kirajzolódott, hogy az életkori különbség, az adott emoji használati gyakorisága és különböző értelmezései mind-mind szerepet játszottak a félreértés kialakulásában. Először olyan példákat mutatok be, amelyek összhangba hozhatóak azzal a laikus felhasználói tapasztalattal, hogy az eltérő életkorú személyek más értelemben használnak bizonyos jeleket. Ugyanakkor a bennük előforduló ikonok különböző használati gyakorisággal rendelkeznek, illetve lehetnek egy- vagy többjelentésűek, ezért az ezeket tartalmazó beszélgetéseket külön alpontokban fogom elemezni. Mindazonáltal félreértések nemcsak eltérő életkorú, hanem egyidős beszédpartnerek között is előfordulhatnak, melyet az 5.2. alpontjaiban látható részletek példáznak. Továbbá a kutatói korpuszban olyan beszélgetések is találhatóak, amelyekben éppen az emoji hiánya akadályozta meg a kommunikáció sikerességét, amelyeket az 5.3. pontban fogom elemezni.

5.1. Félreértések különböző életkorúak között

A felhasználók a metadiskurzusokban, a chatbeszélgetésekben, továbbá a kérdőívre adott válaszokban is gyakran említik, hogy bizonyos emojiakat a különböző életkorú személyek eltérően értelmeznek. Viszont a beküldött adatokban nincs konkrét példa arra, hogy a kérdőív alapján leginkább megosztó jeleket – a sima mosolygóst 😊 és az elhúzott szájút 😞 – különböző korú beszédpartnerek sikertelenül alkalmaznák. Ez leginkább az adatgyűjtési módszer következménye, hiszen véletlenszerűen érkeztek be a beszélgetések, így többségében azonos életkorú személyek chatrészleteiből állt össze a kutatói korpusz. Emellett azt sem kötöttem ki, hogy mely emojiakkal kapcsolatban várok adatokat, mivel egy minél sokszínűbb anyagot szerettem volna kapni. Emiatt bizonyos jelek akár többször, míg mások csak egyszer-egyszer tűnnek fel a kutatói korpuszban.

Mindazonáltal a 27-ből 6 beszélgetésben eltérő életkorúak a beszélők. Ha összehasonlítjuk az ezekben az üzenetekben szereplő emojiakat a kérdőív eredményeivel, azt láthatjuk, hogy mindegyik gyakran használt, viszont vannak köztük egy és több dekontextualizált jelentéstársítással rendelkezők, ez pedig hatással van a sikeres megértésre. Emiatt a kor szerinti elkülönítés további differenciálást igényelt. Először olyan részletet elemzek, amelyben több különböző jelentéssel bíró emoji értelmeznek eltérően a beszédpartnerek, majd pedig egy olyat, amelyben a jelnek a kérdőív adatközlői egy dekontextualizált jelentést adnak, mégis megtörténik a félreértés.

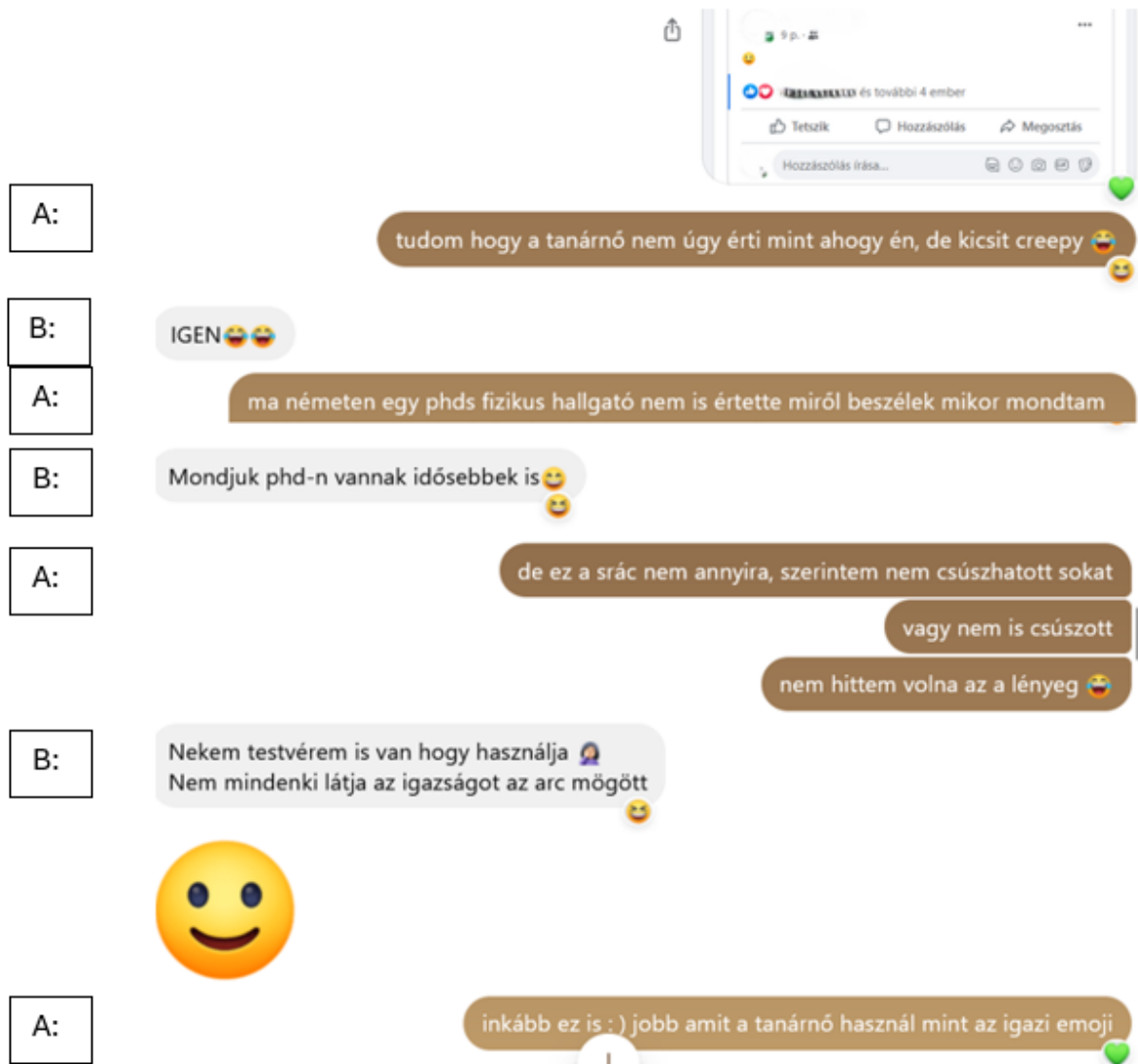
5.1.1. Gyakran használt, többjelentésű emoji félreértése

A kutatói korpuszban három beszélgetésben láthatunk példát arra, hogy a beszédpartnerek gyakran használt, több különböző dekontextualizált jelentéssel rendelkező emoji miatt értik félre egymást.⁷ Elemzésre azt a beszélgetést választottam, amely az egyik legeltérőbb jelentéstársításokkal bíró emoji, a sima mosolygós 😊 használatát tematizálja.

Az (1) részletben egyetemista korú barátok társalognak. A félreértés tulajdonképpen nem a beszédpartnerek között történik, a dialógus csak reflektál arra a felhasználói tapasztalatra, hogy az idősebb generációk máshogyan értelmeznék egy-egy jelet, ebben az esetben a sima mosolygós 😊. A metadiskurzusban így fogalmaz az adatközlő: „Sokszor azt vettem észre és a kortárs barátaimmal egyet is értünk, hogy a mostani fiataloknak (tinédzserkortól 25 éves korig biztosan) ez az emoji [a sima mosolygós] 😊 már kínos, ijesztő, higgadt, de mégis kiborult hangulatot sugall, miközben a tőlünk idősebb, 30+ korú embereknek ez még mindig egy kedves mosoly és sűrűn használják, ellentétben a fiatalabbakkal, akik kerülik a használatát.” Ez a háttértudás jelenik meg az adatközlő megnyilatkozásában is, amikor azt írja az általa küldött képre kommentárként, hogy „tudom hogy a tanárnő nem úgy érti mint ahogy én, de kicsit creepy [ijesztő] 😬”. Azonban megemlítik azt is, hogy akár a velük egy generációba tartozók sem feltétlenül társítanak negatív értelmet az emojihoz. Erre hozza példaként „A” a fizikus PhD-hallgatót, „B” pedig a testvérét, akik velük egykorúak. Ezt a jelenséget a kérdőívre beérkezett válaszok is szemléltetik, hiszen a negatív jelentés csak a 36 éven aluliak körében van jelen, de túlnyomórészt inkább a 18–25 évesek között elterjedt. Közülük többen is megjegyzik, hogy az idősebbekkel folytatott beszélgetéseikben a szóban forgó mosolygós emoji 😊 más értelemben alkalmazzák, mint kortársaikkal, ezért úgy gondolom, hogy az kevésbé okozhat félreértést, ha egy idősebb generációhoz tartozó személytől kapják meg ezt a jelet, hiszen akkor figyelembe veszik beszélgetőtársuk háttértudását. Viszont mivel a kérdőív alapján a 36 éven felüliek centrális bázisának nem része a negatív jelentéstársítás, előfordulhat, hogy ez a korosztály a jelet nem a küldő szándékának megfelelően interpretálja.

⁷ Lásd Melléklet/II. 14., 17., 18. példája.

(1)

A:

B: IGEN 😂😂

A: ma németen egy phds fizikus hallgató nem is értette miről beszélek mikor mondtam

B: Mondjuk phd-n vannak idősebbek is 😊😊

A: de ez a srác nem annyira, szerintem nem csúszhatott sokat
vagy nem is csúszott
nem hittem volna az a lényeg 😂

B: Nekem testvérem is van hogy használja 🧐
Nem mindenki látja az igazságot az arc mögött 😊

A: inkább ez is :) jobb amit a tanárnő használ mint az igazi emoji 🍌

5.1.2. Gyakran használt, egyjelentésű emoji félreértése

A kutatói korpuszból egy beszélgetésben történt félreértés egy olyan emoji kapcsán, amely a kérdőíves válaszok szerint egyetlen dekontextualizált jelentéssel rendelkezik.⁸ A kisszámú adat valószínűleg annak a következménye, hogy ha egy jelet a használók kontextus nélkül is ugyanúgy értelmeznek, akkor kisebb eséllyel jön létre félreértés, hiszen feltehetőleg nagy mértékben egyezik a közlő és a befogadó jelértelmezése. Emellett azért is lehet ilyen kevés az ideillő adatok száma, mert nem sok olyan jelhez van kérdőíves referenciám, amelyhez nyelvi környezet hiányában egy jelentést társítanak a jelhasználók. Ezért a későbbiekben ez irányban is bővíteni kívánom a korpuszt, hogy ezáltal nagyobb igazoló erővel bírjanak az állításaim.

⁸ Lásd Melléklet/II. 16.

Az (2) chatben a beszédpartnerek egyezkednek a sírva nevetős emoji értelmezéséről. Az anya, „A” (44) megkéri a lányát, az adatközlőt, „B”-t (19), hogy ne küldje neki ezt a jelet, mert számára a képi ábrázolásból nem a nevetés, hanem a sírás és a könnyek hangsúlyosak, ezáltal ő negatív jelentést társít hozzá. Az adatközlő a metadiskurzusban ezt azzal indokolja, hogy édesanyja „kezdő” szociális média használóként még nincs hozzászokva a lánya kommunikációs stílusához, illetve hogy ezek a jelek mit fejeznek ki. Tehát az anya tipológiai bázisa nem egyezik a lányáéval a chat diskurzusát illetően, hiszen nincs tisztában az emoji kommunikatív funkciójával. A kérdőívből egybehangzóan a ’vicces’, ’humoros’ jelentések rajzolódtak ki a sírva nevetős jel vonatkozásában, egyetlen kitöltő válaszolta azt, hogy ő a ’sírás’ érzékeltetésére használja. Azonban ez sokkal inkább tekinthető egy egyéni, mintsem egy közösségileg elfogadott jelentésnek. Így a félreértés egyrészt abból fakad, hogy a beszédpartnerek ugyanahhoz a komplex jelhez eltérő jelentéseket társítanak, másrészt pedig abból, hogy „A” szerint az emoji nem illenek az anya-lánya kommunikáció elvárásaihoz, hanem azok sokkal inkább a baráti társalgások elemei. Ezért jelzi is „A” számára, hogy ő nem a barátnője. Ezt „B” figyelmen kívül hagyja, édesanyjával egyezkedik az ikon értelmezéséről, és validálni igyekszik jelhasználatának érvényességét a „De ez sírva nevetős” megnyilatkozással. Ezért továbbra is használja a különböző karaktereket, viszont „A” megkéri, hogy ezt hagyja abba, azonban „B” számára az emojihasználat a chates kommunikáció szerves részét képezi, így neki „[s]zokatlan anélkül írni”. Tehát interakciójuk nem tekinthető sikeresnek, hiszen a sírva nevetős emojihoz nem sikerült közös jelentést létrehozniuk, illetve üzenetváltásaik során nem vették figyelembe egymás eltérő felhasználói szokásait.

Ebből a beszélgetésből a chates diskurzusok több markáns jellemzője is jól látszik. Nemcsak az érzelemkifejező emoji használata, hanem a dialógus töredezettsége is kitűnik, hiszen az egyes megnyilatkozások nem feltétlen a közvetlenül előtte elküldöttre válaszolnak, ezáltal megtörve a szöveg linearitását. Például „A” harmadik megnyilatkozása „B” második üzenetére reagál. Ugyanakkor „A” utolsó üzenetében arra is utal, hogy az internetes beszélgetések spontán írott nyelvi diskurzusok. Ebben a beszédhelyzetben a face-to-face kommunikációt szeretné online megvalósítani a médium adta korlátoknak megfelelően, ezért ő az *emojira emolgyiként* hivatkozik, mert szerinte úgy ejtik a szót.

A:

Ne küldj nekem folyton😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂😂

B:

A:

nem vagyok a barátnőd

B:

A:

Tudom.hogy szoktad de azt hiszem,hogysírsz

B:

A:

ciki

B:

A:

emolgyi nélkül írj

B:

A:

köszike!!!!!!!!!!!!!!

B:

A:

de emígy mondjuk és most beszélgetünk nem?

B:

Pedig ezt szoktam

Vele írok a legkevesebbet

De ez sírva nevetős

Jól van 🤔

Oké

Szokatlan anélkül írni

És amúgy emoji, így írják

Emodzsí, így ejtjük

Ahogy az már említettem, a kutatói korpuszomban leginkább azonos életkorúak közötti félreértéseket tartalmazó beszélgetésrészletek találhatók. Az előző fejezethez hasonlóan az adatok ebben az esetben is differenciálásra szorulnak az emoji használati gyakoriságát, illetve a jelentéstársítások mennyiségét illetően. Ez alapján három csoportot különíthetünk el: beszélgetéseket, melyekben a félreértéseket (1) gyakran használt, többjelentésű, (2) gyakran használt, egyjelentésű és (3) ritkán használt, többjelentésű emoji okozzák. A következőkben ilyen sorrendben fogom a példákat elemezni.

A kutatói korpuszban többségében olyan adatok vannak, amelyekben azonos életkorú beszédpartnerek gyakran használt, több különböző dekontextualizált jelentéssel rendelkező

emojis üzenetet értenek félre.⁹ Mivel nincs lehetőségem mindegyiket egyesével elemezni, két olyan ikont tartalmazó részletet választottam ki, amelyek több beszélgetésben is előkerülnek.

Az (3) beszélgetésben két huszonéves lány beszélget arról, hogy az egyikőjük mézeskalácsot süt a családjával, amely mindkettőjük lokális bázisában pozitív asszociációkat aktivizál. Ezért „A” sima mosolygós emoji-val 😊 küldi el az üzenetet, ami viszont a beszédpartnere, az adatközlő számára azt sugallja, hogy az ünnepi készülődés egyáltalán nem örömteli, ahogyan arra a metadiskurzusban is reflektál: „Az emoji-val amit használt azt érzékeltette, hogy ez viszont nem olyan vidám tevékenység náluk, mint ahogy azt képzelné az ember.” A félreértés így abból fakad, hogy „B”-nek az a feltételezése „A” háttértudásával kapcsolatban, hogy mindketten negatívan értelmezik a jelet. Erre utal az üzenetében is, hiszen „depisen mosolygó emoji”-ként hivatkozik rá. Azonban később „A” elmagyarázza, hogy ő a boldogságát fejezi ki ezzel a jellel. Noha a Z-generáció használati szokásairól valóban az rajzolódik ki a kérdőívből, hogy többnyire negatív értelemben alkalmazzák a jelet, azonban „A” valószínűleg abba a 10%-ba tartozik, akik a pozitív jelentést részesítik előnyben. Mivel „B” ennek nincs tudatában, háttérismeretei hiányosak „B” jelhasználati gyakorlataival kapcsolatban, kommunikációjuk sem lehet sikeres.

(3)

⁹ Lásd Melléklet/II. 2., 3., 4., 5., 10., 21., 24., 25., 26. példája.

A (4) részlet egy csoportbeszélgetésből származik, amelyben három egyidős barátnő társalog az aznapi programjukról. „A” és „C” a beszélgetés pillanatában egyébként egymás mellett ülnek, mégis az interneten beszélgetnek, hogy bevonják „B”-t. Ebben az esetben az „A” által használt nevető emoji 😊 okozza a problémát. Már a kérdőív is jelezte, hogy a 18–25 évesek majdnem 30%-a ’flegmaság’ kifejezésére használja a jelet, ami „C” fordulójából is kitűnik („Na mi ez a csicskittó smiley”). Viszont a másik két lány a többséghez hasonlóan az általánosnak tekinthető ’vidámság’-ot, ’humor’-t jelölik vele, amelyre a „jaj bocsánat, nem úgy értettem” és a „Nem is aaz. 😊” fordulókat utalnak.

(4)

Ezek alapján elmondható, hogy az életkori különbségekre vonatkozó sztereotípiával ellentétben akár ugyanolyan életkorú személyek is társíthatnak különböző jelentéseket egy-egy jelhez, ezzel megnövelve a félreértés előfordulásának esélyét.

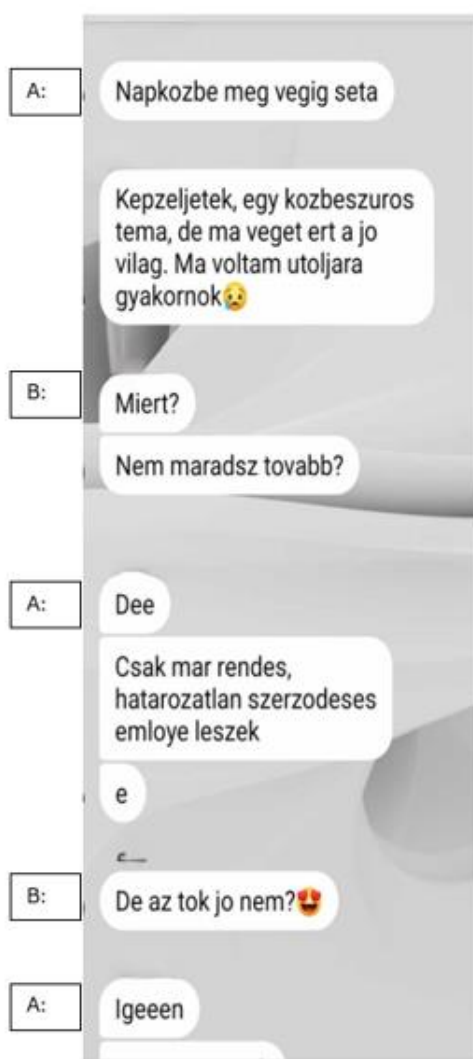
5.2.2 Gyakran használt, egyjelentésű emoji félreértése

A kutatói korpuszban három olyan beszélgetést találhatunk, melyekben egyidős beszédpartnerek egy gyakran használt, egy dekontextualizált jelentéssel bíró emoji-t tartalmazó megnyilatkozást értek félre.¹⁰ Ez feltehetőleg azért van így, mert viszonylag ritkák azok az emoji-k, amelyek kapcsán kontextus nélkül is csupán egy jelentéstársítást említenek a nyelvhasználók. A kérdőív alapján a vizsgált tizenöt jel közül négy bír ilyen tulajdonsággal, köztük a könnyező emoji 😭, amely a most elemzendő részletben is megjelenik.

Az (5) adat egy csoportbeszélgetésből származik, amelyben egykorú lányok vannak, azonban itt csak két résztvevő fordulói olvashatóak. „A” aznap volt utoljára gyakornoki pozícióban a munkahelyén, amelyről a második üzenetében értesíti beszédpartnereit. A megnyilatkozás nyelvi megformáltsága („ma veget ert a jo vilag” [sic!]) azt sejteti, hogy ez egy negatív dolog, erre pedig a könnyező emoji 😭 beszúrásával is ráerősít. Ez „B” számára azt közvetítette, hogy „A” nem marad tovább azon a munkahelyen, és hogy szomorú emiatt. Viszont a beszélgetés folyamán kiderül, hogy valójában „A” attól a naptól fogva már hivatalos munkatárs a cégnél, ami izgatottsággal tölti el. Így „B” számára az üzenet és az emoji nem kongruens, és ez vezet félreértéshez. A kérdőív alapján tehát azt feltételezhetnénk, hogy ez a közismert ikon nem okozna megértésbeli problémát, mert a jelhasználók egybehangzóan a ’szomorúság’ kifejezésére használják, viszont az (5)-ben pozitív kontextusban jelenik meg, ami nem egyeztethető össze a dekontextualizált jelentéssel. „A” azzal próbálja később igazolni az emojihasználatát, hogy a boldogság mellett szomorú is, mert innentől kezdve komolyan el kell kezdenie dolgoznia, „nincs lazsalas” [sic!].

¹⁰ Lásd: Melléklet/II. 6., 8., 13. példája.

(5)

5.2.3. Ritkábban használt, többjelentésű emoji félreértése

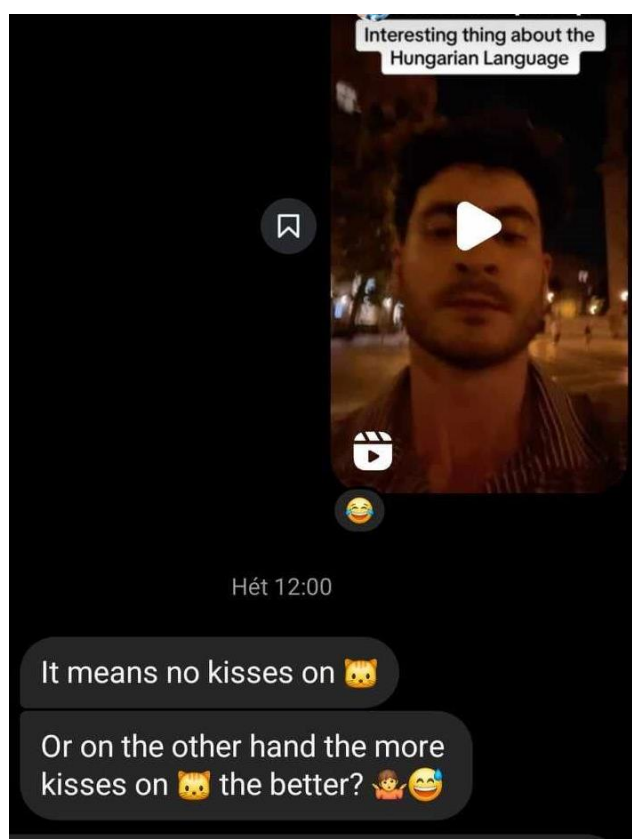
A kutatói korpuszban három olyan beszélgetés van, amelyekben a félreértés egy ritkábban használt, több különböző dekontextualizált jelentéssel bíró emoji kapcsán történt.¹¹ Mindegyikben a kérdőív adatai szerinti legkevésbé ismert emoji van: az egyikben a körömfestős 🪄, a másikban a hullámvonalas szájú 😊, a harmadikban pedig a macska 🐱. Ez utóbbit tartalmazó részletet szeretném most részletesebben is ismertetni.

A (6) chatrészlet egy olyan szociális média platformon (az Instagramon) zajlik, ahol a beszélgetőpartnerek rövid videókat, úgynevezett *reele*ket is megoszthatnak egymással privát üzenetben. Itt is ez történik: egy magyar lány és egy cseh fiú angolul beszélgetnek, mivel egyikük sem beszéli a másik nyelvét. A lány küld egy videót a barátjának, amelyben egy férfi arról beszél, hogy a magyarban milyen külföldiek számára érdekesen hangzó szavak léteznek.

¹¹ Lásd Melléklet/II. 7., 15., 23. példája.

Megemlíti a *puszi*-t és *csók*-ot, amelyek kiejtésükben hasonlítanak az angol *pussy*-ra és *choke*-ra, azonban jelentésük egyáltalán nem egyezik, hiszen az előbbi 'kiscica'-t, illetve a szlengben a 'női nemi szerv'-et, míg utóbbi 'fojtogatni'-t takar. Így akik nem ismerik a nyelvünket, téves jelentéseket társíthatnak a szavainkhoz. Erre reflektál a fiú üzenete a macska emojival 🐱, amely kétféleképpen is értelmezhető: „Ez azt jelenti, hogy semmi csók a cicára, vagy épp ellenkezőleg, minél több csók a cicára, annál jobb?” vagy „Ez azt jelenti, hogy semmi csók a szeméremre, vagy épp ellenkezőleg, minél több csók a szeméremre, annál jobb?”¹² Az állat képéhez a kérdőív kitöltői dekontextualizáltan is többféle jelentést ('állat', 'aranyosság', 'női nemi szerv') adnak meg, ami már eleve megnöveli a félreértés esélyét. Az utóbbi értelmezést a lány nem ismeri, centrális bázisának nem része ez a tudás. Ennek következtében az interpretáció sem lehet sikeres, hiszen a közlő által létrehozott komplex jelhez a befogadó nem a beszédpartner szándékának megfelelő értelmet rendeli. Míg a lány számára a 'macska' jelentés kerül előtérbe, addig a fiú a 'női nemi szerv'-et érti alatta. Mivel ez utóbbi használati mód az angol nyelvű internetes tartalmak által terjed, a jelentésrepresentációk közötti különbség nemcsak nyelvi, hanem szociokulturális okokra is visszavezethető.

(6)

¹² Az idézet saját fordítás.

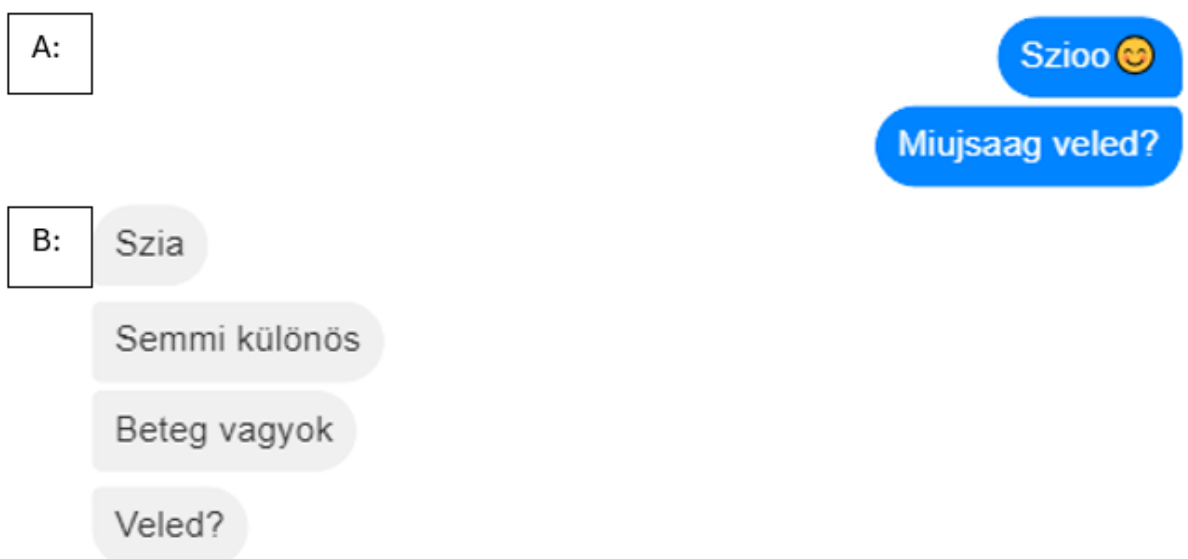
5.3. Az emoji hiányából fakadó félreértések

Noha a felhívásban kiemeltem, hogy nyelvi és vizuális elemek együttes használatából származó félreértéseket tartalmazó üzeneteket várok, mégis több olyan beszélgetésrészletet kaptam, amelyekben nem az emoji alkalmazásából, hanem azok hiányából fakadt a félreértés. Azért vettem be ezeket is a kutatói korpuszomba, mert rávilágítanak, hogy bizonyos beszédhelyzetekben éppen a kommunikáció eredményességét segíthetik az ikonok.

Ahogy arra már az elméleti bevezetőben is utaltam, az emoji nem pusztán ikonok, hanem pragmatikai jelentőséggel is bírnak, hiszen a használók beszélőpartnertől, szituációtól függően döntenek el, hogy melyik jelet használják (Ferretti 2023, Dainas–Herring 2021). Alkalmazásukkal kifejezhetik kapcsolatuk közelségét vagy udvariasságukat, ezzel megalapozva a kommunikáció sikerességét (Beißwenger–Pappert 2023: 171–172). Ha valaki az üzeneteit általában emoji-kkal küldi el, akkor az kontextuális elvárásként fog működni a beszélőpartnere részéről. Ezek hiányát így a befogadó úgy is értelmezheti, hogy a megnyilatkozó ily módon próbálja impliciten jelezni haragját, ugyanakkor udvariatlan benyomást is kelthet, amelyre a (7) beszélgetés említhető példaként.¹³ Ebben a részletben az adatközlő („A”) egy barátnője, „B” foglalatát felől érdeklődik. Mivel gyakran chatelnek, ismerik egymás emojihasználati szokásait. „A” szerint „B” chates megnyilatkozásaiban szoktak hangulatjelek lenni, ezért „A” a metadiskurzusban kiemeli, hogy ezek hiánya a (7) beszélgetésben azt a benyomást keltette benne, mintha „B” flegma lenne és haragudna rá. Ez azért lehet, mert míg az adatközlő egyfajta udvariasságként egy pirulva mosolygós jelet 😊 használ a köszönés után, addig „B” ezt nem teszi meg, ezzel pedig rideg hatást kelt beszélőpartnerében. Feltűnő az is, hogy „B”-hez képest „A” megnyilatkozásai megformáltságukat tekintve sokkal inkább hordoznak netnyelvi sajátosságokat, hiszen a szavakból hiányoznak az ékezetek, a hangok hosszúságát a betűkettőzések érzékeltetik, illetve a *Mi újság?* kérdés összevont alakban jelenik meg. Feltehetőleg „A” is hasonló megformáltságú üzeneteket várt el beszélőpartnerétől, ezért sem tudott megfelelő szándékot tulajdonítani „B”-nek.

¹³ Lásd Melléklet/II. 11. példája.

(7)

Egy másik problematikus jelenség a vicc és az irónia érzékeltetése. Mindkettő esetében az explicit nyelvi tartalom helyett az implicit jelentés kerül középpontba. Ennek sikeres megértése attól függ, hogy a befogadó felismeri-e, hogy beszédpartnere megnyilatkozása nem szó szerint értendő, hanem valami mást kíván közölni. Azonban mivel ez a „más jelentés” nyelvileg nincs kifejtve, a befogadó csak a kontextuális ismereteire, tudásbázisaira támaszkodhat az értelmezés során. Ugyanakkor a közvetlen kommunikációban a közlő segítheti a felismerést a különböző intonációs lehetőségek kiaknázásával, illetve a mimika és a gesztusok használatával (Tátrai 2011: 198–199). Azonban az online térben ezek nem, vagy csak nagyon korlátozott módon tudnak megvalósulni az emoji-k által. Charlotte Garcia és társai (2022) a szarkazmus jelzésére alkalmas emoji-ként a kacsintós jelet 😊 adják meg, és bebizonyítják, hogy mind a fiatalok, mind az idősebbek sikeresebben értelmezik a szarkasztikus kijelentéseket ezen emoji jelenlétében, mint nélküle (Garcia et al. 2022: 9). Ugyan a kérdőívemben nem szerepelt ez a jel, viszont a válaszokból kitűnt, hogy a lehetőségek közül leginkább a sírva nevetős 😂, a nevető arcú 😄 és az elhúzott szájú emoji-kat 😏 használják a beszélők a vicc és az irónia érzékeltetésére. Utóbbinál többen említették, hogy a kacsintós 😊 helyett használják, mert az már nem olyan gyakori. Viszont ezek meglete sem tudja teljes mértékben kiküszöbölni a félreértés lehetőségét, hiányuk pedig még inkább megnövelheti azt. Ezt mutatja a (8) részlet is, amelyben két egyidős barátnő beszélget arról, hogy egy közös ismerősük is megy az egyik hazai fesztiválra, a „campusra”. „B” „Jaj de jó!” válasza azonban nem egyértelmű, hiszen ez a megnyilatkozás a közvetlen kommunikációban intonációtól függően értelmezhető valódi örömként vagy éppen iróniaként is. Mivel az online térben nincs lehetőség kihasználni a

paralingvisztikai jelzéseket, a beszédpartnereknek sokkal erőteljesebben kell támaszkodniuk a kontextuális ismereteikre az üzenetek értelmezése során. A (8)-ban viszont „A” háttértudása ebből a szempontból nem bizonyul kielégítőnek, hiszen vissza kell kérdeznie, hogy beszédpartnere milyen szándékkal írta az üzenetét, ami a „Na ez most komoly vagy szarkasztikus? 😂” fordulóból is látszik. Az adatközlő majd csak az erre adott válaszból következteti ki „B” első megnyilatkozásának valódi értelmét. Mivel „A” háttérismeretének része, hogy a közös ismerős és „B” viszonya egyáltalán nem közeli, nyilvánvalóvá válik számára, hogy „A lehető legkomolyabb! Hiszen őri barik vagyunk!” mondatokat (illetve az előtte lévőt) ironikusan kell értenie.

6. Következtetések

A kérdőív és a kvalitatív korpuszelemzés eredményeinek összehangolása által láthatóvá vált, hogy az emojihasználat vonatkozásában milyen tényezők vezethetnek félreértéshez a chatkommunikációban. Az adatok rávilágítottak arra, hogy az életkor, egy adott emoji használati gyakorisága és a hozzá kapcsolódó eltérő jelentés-, illetve funkciótársítások mennyiben befolyásolják a kommunikáció eredményességét. Az egyes beszélgetésekben ezek

(akár eltérő mértékben) kombinálódhattak, ezzel előidézve a félreértést. Azonban fontos kiemelni, hogy jelen vizsgálat esetében a kutatói korpusz nagysága nem tette lehetővé a kvantitatív, illetve általános érvényű állítások megfogalmazását, valamint az említett befolyásoló tényezők sem tekinthetők kizárólagosnak. Bizonyos tendenciák ezzel együtt is kirajzolódtak, amelyeket az alábbiakban a 3. pontban megfogalmazott elvárások mentén ismertetek.

Összességében elmondható, hogy a legtöbb félreértés az emojiik különböző értelmezéseiből származott. Ha egy emojihoz kontextus hiányában is több különböző jelentéstársítást adtak meg a nyelvhasználók, akkor a konkrét beszélgetésekben is megnőtt a félreértés esélye életkortól vagy használati gyakoriságtól függetlenül. Tehát a harmadik feltevés bizonyítást nyert. Ugyanakkor arra is volt példa, hogy az egyértelműnek tekinthető jelek használata is félreértéshez vezetett. Ennek hátterében állhatott egyéni szokáson alapuló értelmezésbeli különbség, illetve a használt emoji és a nyelvi kontextus inkongruenciája.

Az első feltételezés, miszerint az életkori különbségek hatással vannak a sikeres kommunikációra, csak részben igazolódott be. Noha az életkori különbségek valóban hatással voltak az emojiikkal való sikeres kommunikációra – hiszen az eltérő generációkba tartozó személyek másképpen értelmeztek bizonyos emojiikat –, arra is számos példát mutatott a kutatói korpusz, amikor egyidős beszédpartnerek társítottak különböző jelentéseket egy adott ikonhoz. Így ez az aspektus további vizsgálatot igényel, mert bár az életkornak önmagában nem tulajdonítható differenciáló hatás, előfordulhat, hogy más tényezőkkel kombinálva már képes lehet erre. Például érdemes lehet bevonni az internet- és az üzenetküldő applikációk használatához köthető szokásokat, mert ez képet adhat arról, hogy a különböző generációk tagjai milyen gyakorlatközösségekhez tartoznak.

A vizsgált emojiik közül az arcokat ábrázoló jelek közismertnek bizonyultak, hiszen sokkal többen említették, hogy használják őket, mint például a macska 🐱, a szemek 👁️ vagy a körömfestős 💅 ikonokat. A kvalitatív korpuszelemzés feltárta, hogy egy emoji kevésbé gyakori használata valóban befolyásolja a kommunikáció eredményességét, mert az ilyen jelek esetében nagyobb eséllyel fordult elő eltérő jelentéstársítás. Ugyanakkor a gyakran használt jelek vonatkozásában is láthattunk példákat félreértésekre, így a második elvárás szintén csak részlegesen bizonyult alátámaszthatónak. Ennek hátterében vélhetően az emojiikhoz rendelhető érzés, gondolatiság túl általános volta állhatott. Mivel az emojiik nem nyelvi, hanem képi jelek, a kérdés további vizsgálatába érdemes lehet bevonni ikonológiai szempontokat is, melyek

megmutathatják például, hogy mely érzelmek értelmezhetők egyöntetűen akár kulturális hovatartozástól függetlenül is.

A kutatói korpuszban olyan beszélgetéseket is olvashattunk, amelyekben az emoji hiánya okozta a félreértést a partnerek között. Noha a dolgozatomban nagyrészt a használatukból fakadó problémákra fókuszált, fontos azt is belátni, hogy bizonyos beszédhelyzetekben szükségesek a kommunikáció sikerességéhez, mert egyrészt jelezhetik a résztvevők kapcsolatának bizalmi szintjét, másrészt pedig egyértelművé tehetik egy megnyilatkozás szituatív környezetét, beleértve a kommunikációban résztvevők mentális és hangulati állapotát, kommunikációs perspektíváját és szándékát.

7. Kitekintés

Mivel az online kommunikáció egy dinamikusan változó jelenség, akár a relatíve friss tudományos munkák is felülvizsgálatot igényelhetnek. Ez a témával való foglalkozás motivációjaként is szolgálhat, hiszen a kutatót folyamatos megújulásra, eredményeinek átgondolására ösztönözheti. Ez elmondható az emojihasználat elemzéséről is, hiszen a felhasználók számára rendelkezésre álló karakterkészlet évről évre újabb és újabb jelekkel bővül, illetve a hozzájuk kapcsolódó jelentések sem feltétlenül tekinthetők állandónak, mint ahogyan azt a mosolygós emoji kapcsán 😊 láthattuk. Így a vizsgálatot érdemes lehet egy pár év múlva újra elvégezni és összevetni az eredményeket, hogy ezáltal képet kaphassunk a jelentésbeli eltolódásokról.

A kérdőívben az életkorra és az emoji dekontextualizált jelentésére vonatkozó kérdéseket tettem fel, mivel a beküldött beszélgetésrészletekben ezek többször is felmerültek mint a sikeres kommunikációt befolyásoló tényezők. Egyes ikonok kapcsán a kérdőív adatközlői viszont női-férfi jelhasználati különbségeket is említettek (mint például a körömfestős 💅 vagy a macska 🐱 emoji knál). Jelen dolgozatban nem vettem figyelembe a gender-aspektusokat, azonban ezek bevonásával tovább lehetne árnyalni a kérdést.

Ahogy ezt az elemzéseket során is említettem, a vizsgálat korpusza nem elég nagy ahhoz, hogy kvantitatív következtetéseket vonjunk le az emojihasználat vagy annak hiányának következtében létrejövő félreértésekről, ezért a későbbiekben fontosnak tartom az adatok bővítését. Ez jelentheti új, eddig nem vizsgált ikonok bevonását is, amelyek további kutatási kérdések megfogalmazására adnak lehetőséget.

Nemcsak a vizsgálati témák, hanem a módszertan kapcsán is felvetődnek más lehetséges irányok. Az általam végzett vizsgálat korpusza a beszédhelyzet résztvevői által (azaz a saját

nézőpontjukból) félreértésként értelmezett beszélgetésrészletekből tevődött össze. Azonban árnyaltabb képet kaphatunk a jelenségről, ha teszteljük, hogy ezeket más nyelvhasználók külső nézőpontból is félreértésként értelmeznék-e. Ez a megközelítés új alapra helyezheti a vizsgált problematikát, megteremtve akár a kontrasztív elemzés lehetőségét is.

8. Irodalomjegyzék

- ANDÓ ÉVA 2010. E-nyelv – Netbeszéd: Az elektronikus kommunikáció nyelvi jellemzői. *Tudományos Közlemények* 23: 31–43.
- BEIBWENGER, MICHAEL–PAPPERT, STEFFEN 2023. Language Decline due to Emojis? In: WILDE, LUKAS R. A.–SACHS-HOMBACH, KLAUS szerk., *The Semiotics of Emoji and Digital Stickers. Image 2*: 158–177.
- BÓDI ZOLTÁN 1998. Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In: GÓSY MÁRIA szerk. *Beszéd kutatás '98: Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet. 178–188.
- BÓDI ZOLTÁN 2004. A szóbeliség kifejeződése az internetes kommunikációban. *Információs Társadalom* 1: 26–38.
- BOROMISZA DÁVID 2003. Az interkulturális félreértés kutatásának fő irányzatai. *Szociológiai Szemle* 4: 76–87.
- BUDA ANDRÁS 2019. Generációk, társadalmi csoportok a 21. században. *Magyar Tudomány* 180: 120–129.
- BOEHM, GOTTFRIED 1994. *Was ist ein Bild?* Wilhelm Fink Verlag, München.
- CRYSTAL, DAVID 2001. *Language and The Internet*. Cambridge, Cambridge University Press.
- CSÜRY ANDREA 2008. A félreértés szövegalkotó forgatókönyvei. In: DOBI EDIT szerk., *Officina Textologica* 14. *A forgatókönyv mint dinamikus szövegszervező erő*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 59–70.
- DAINAS, ASHLEY R.–HERRING, SUSAN C. 2021. Interpreting Emoji Pragmatics. In: XIE, CHAOQUN–YUS, FRANCISCO–HABERLAND, HARTMUT szerk., *Approaches to Internet Pragmatics: Theory and Practice*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company. 107–144.
- DOBI EDIT 2021. *A szemiotikai textológia hozadéka a szövegek jelentésreprezentációjában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÉRSOK NIKOLETTA ÁGNES 2006. Szóbeli és/vagy írásbeli a chatkommunikáció nyelve? *Magyar Nyelvőr* 130: 165–76.

- FERRETTI, ANDREA 2023. What do Emojis Stand for? Notes for a Semiotic View on the Digital Relationship between Written and Spoken Communication Practices. In: WILDE, LUKAS R. A.–SACHS-HOMBACH, KLAUS szerk., *The Semiotics of Emoji and Digital Stickers. Image* 2: 196–214.
- GARCIA, CHARLOTTE–FILI, RUTH–HOWMAN, HANNAH–TURCAN, ALEXANDRA 2022. Emoji as a Tool to Aid the Comprehension of Written Sarcasm: Evidence from Younger and Older Adults. *Computers in Human Behavior* 126. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563221002946?via%3Dihub> (Letöltés dátuma: 2025.01.10.)
- GRICE, PAUL 1997. A társalgás logikája. In: PLÉH CSABA–SÍKLAKI ISTVÁN–TERESTYÉNI TAMÁS szerk., *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*. Budapest, Osiris. 213–227.
- HARDI JUDIT 2010. A félreértés pragmatikája. *Magyar Nyelvőr* 133: 78–87.
- HERRING, SUSAN C. 1996. Introduction. Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics & Beyond. New Series 39. , John Benjamins, Amsterdam. 1–10.
- JAKOBSON, ROMAN 1972. *Hang–Jel–Vers*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- LI, LI–YUE YANG. 2018. Pragmatic Functions of Emoji in Internet-based Communication: a Corpus-based Study. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education* 3: 16. URL: <https://rdcu.be/d5RW6> (Letöltés dátuma: 2025.01.10.)
- MILLER, HANNAH–KLUVER, DANIEL–THEBAULT-SPIEKER, JACOB–TERVEEN, LOREN–HECHT, BRENT 2017. Understanding Emoji Ambiguity in Context: The Role of Text in Emoji-Related Miscommunication. *International Conference on Web and Social Media* 11: 152–161.
- MITCHELL, W. J. T. 1992. The Pictorial Turn. *ArtForum* 3: 89–94.
- NAGY MARIANNA 2021. Félre-értjük egymást? – a sztereotip jelentéstartalom előhívásában szerepet játszó mentális és társas műveletek a megértés folyamatában. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 1: 142–156.
- PETŐFI S. JÁNOS 1988. A szöveg mint interdiszciplináris kutatási objektum. In: *Magyar Nyelvőr* 112: 219–229.
- PETŐFI S. JÁNOS 2004. *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai textológiai szövegszemléletbe*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- PETYKÓ MÁRTON 2012. Az írott beszélt nyelvtől a spontán írott nyelv felé. A CMC interaktív diskurzustípusainak nyelvhasználatát a szóbeliség és az írásbeliség viszonylatában megnevező terminusok kritikai vizsgálata. In: HATTYÁR HELGA–HUGYECZ ENIKŐ–KREPSZ

- VALÉRIA–VLADÁR ZSUZSANNA szerk., *A sokszínű alkalmazott nyelvészet: Tanulmányok az alkalmazott nyelvészet területeiről*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 44–52.
- PUSZTAI FERENC főszerk. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SINHA, CHRIS 2001. *The epigenesis of symbolization*. URL: https://www.lucs.lu.se/fileadmin/user_upload/project/lucs/LUCS-pub/LUCS-085/Sinha.pdf (Letöltés dátuma: 2025.01.09.)
- TÁTRAI SZILÁRD 2011. *Bevezetés a pragmatikába – Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- TÁTRAI SZILÁRD–BALLAGÓ JÚLIA 2020. A stílustulajdonítás szociokulturális szituáltsága: Funkcionális kognitív pragmatikai megközelítés. *Magyar Nyelvőr* 144: 1–43.
- TIGWELL, GARRETH W.–FLATLA, DAVID R. 2016. “Oh That’s What You Meant!”: Reducing Emoji Misunderstanding. *International Conference on Human-Computer Interaction with Mobile Devices and Services (MobileHCI’16)*: 859–866.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest, Osiris Kiadó.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2020. Átadás vagy közös értelemképzés. Két kommunikációs modell az iskolában és a kultúrában In: LUDÁNYI ZSÓFIA, JÁNK ISTVÁN, DOMONKOSI ÁGNES szerk., *A nyelv perspektívája az oktatásban*. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. 13–26.
- SVINDT VERONIKA 2018. A társas pragmatikai kommunikációs zavar: terminológiai kérdések, tüneti diagnosztikai módszerek és problémák. *Magyar Pszichológiai Szemle* 74, 215–231.
- VESZELSZKI ÁGNES 2012. *A digilektus beszélt nyelvi jellemzői*. In: BÁRDOSI VILMOS szerk., *Tanulmányok: Nyelvtudományi Doktori Iskola*. Budapest, ELTE BTK. 399–417.
- VESZELSZKI ÁGNES 2015. Érzelemkifejezési módok a digitális kommunikációban: emotikonok és reakciógif-ek. *Magyar Nyelvőr* 1: 74–85.
- VÖLKEL, SARAH THERES–BUSCHEK, DANIEL–PRANJIC, JELENA–HUSSMANN, HEINRICH 2019. Understanding Emoji Interpretation through User Personality and Message Context. *International Conference on Human-Computer Interaction with Mobile Devices and Services (MobileHCI’19)*. URL: <https://www.daniel-buscheck.de/assets/pubs/voelkel2019mobilehci/voelkel2019mobilehci.pdf> (Letöltés dátuma: 2025.01.10.)